

**KÜTAHYA VE ÇEVRESİNDE OSMANLI DÖNEMİ AİLE
YAPISI: TEREKE KAYITLARI ÜZERİNDEN BİR
DEĞERLENDİRME**

**OTTOMAN PERIOD FAMILY STRUCTURE IN KÜTAHYA
AND ITS SURROUNDINGS: AN EVALUATION ON TEREKE
RECORDS**

*İlker YİĞİT**

Özet

Bu çalışmada Kütahya'ya ait Şer'iyye sicillerinin kaynak olarak kullanıldığı dokuz tez taranarak Osmanlı dönemi aile yapısının (çok eşlilik durumu, bir ailenin sahip olduğu ortalama çocuk sayısı gibi hususlar) ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Taranan Şer'iyye sicillerindeki tereke kayıtları tespit edilerek aileye ilişkin bilgiler tablolara aktarılmıştır. Tereke kayıtlarında yer alan bilgilerden hareketle saha literatürü de göz önünde bulundurularak çalışma alanında Osmanlı ailesi yapısı değerlendirilmiştir. Araştırma kapsamında 1780-1905 tarihleri arasında 179'u şehirden 85'i kırdan olmak üzere toplamda 264 erkek tereke kaydı incelenmiştir. Vefat eden erkeklerin ardından ortaya çıkan miras davalarında şehirde 179 erkekten sadece 15'i (%8,3); kırdan ise 85 erkekten 9'u (%10,5) aynı anda iki kadınla evli olduğu tespit edilmiştir. İkinci üzerinde kadınla aynı anda evli olan erkek ise bulunmamaktadır. İki eşli 19 erkekten 16'sı (%84,2) 1000 kuruşun üzerinde mal varlığına sahiptir. Dolayısıyla da çok eşlilik ile mal varlığı arasında pozitif yönlü bir ilişki mevcuttur. Şehir ve kırsal alanda toplam 774 çocuktan 365'i (%48) erkek, 409'u (%52) kız çocuğu bulunmakta ve oransal olarak kız çocukları erkek çocuklara nispetle daha fazladır. Araştırma alanında beş ve üzerinde çocuk sahibi olanların toplam hane sayısına oranı %15'tir. Bir hanenin sahip olduğu ortalama çocuk sayısı ise 2,9'dur. Kütahya şehrinde ve kırsalında en fazla dokuz çocuğa sahip bir aile bulunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tarihi coğrafya, hane, çok eşlilik, çocuk, tereke.

Abstract

In this study, it was aimed to reveal the Ottoman period family structure (issues such as polygamy, the average number of children a family has) by scanning nine theses in which the Şer'iyye registers belonging to Kütahya were used as a source. The tereke records in the scanned Şer'iyye records were determined and the information about the family was transferred to the tables. Based on the information contained in the tereke records, the Ottoman family structure in the study area was

* Dr. Öğr. Üyesi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Burdur / TÜRKİYE iyigithg@gmail.com Orcid Id: 0000-0002-1473-3438

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

evaluated, taking into account the field literature. Within the scope of the research, a total of 264 male tereke (inheritance) registries were examined between 1780-1905, including 179 from the city and 85 from the countryside. In the inheritance cases that emerged after the death of men, only 15 (8.3%) of 179 men in the city; In rural areas, 9 (10.5%) out of 85 men were found to be married to two women at the same time. There is no man who is married to more than two women at the same time. 16 (84.2%) of 19 men with two partners have assets over 1000 kurus. Therefore, there is a positive relationship between polygamy and assets. In urban and rural areas, 365 (48%) of 774 children are boys, 409 (52%) are girls and proportionally, girls are more than boys. The ratio of those who have five or more children in the research area to the total number of households is 15%. The average number of children a household has is 2.9. There is a family with a maximum of nine children in the city of Kütahya and its countryside.

Keywords: Historical geography, household, polygamy, child, tereke.

Giriş

Aile, toplumun çekirdeğini ve temel birimini oluşturmasının yanı sıra en eski ve evrensel bir kurumdur (Ünal, 2013: 589). Aile her ne kadar toplumsal yapıdaki en küçük birim olarak kabul edilse de aslında aile siyaset, ekonomi, din ve eğitimle birlikte toplum yapısındaki temel kurumlarından biridir. Toplumda yer alan bireylerin psikolojik ve sosyal yaşantılarına yön veren ilk sosyal çevreyi aile meydana getirir (Özkeraz ve İşçi Baş, 2016: 88). Aile kurumuna Osmanlı Devleti açısından bakıldığında imparatorluğun coğrafi sınırlarının genişliği, çok çeşitli kültürleri içinde bulundurması dikkate alındığında tek tip bir aile yapısından söz etmek mümkün görünmemektedir. Osmanlı halkının tüccar, sanat erbabı ve köylüler olmak üzere çeşitli ekonomik ve toplumsal sınıflardan teşekkül etmesine bağlı olarak şehir ve kırsal alanlarda farklı aile biçimleri ve yapısı arasında farklılıklar ortaya çıkmıştır (Canatan, 2011: 108; Özkeraz ve İşçi Baş, 2016: 90). Başta Anadolu olmak üzere, Suriye, Irak, Mısır, Cezayir ve Tunus halkının büyük bir çoğunluğu Müslümanlardan oluşurken Mora Yarımadası, Erdel, Eflak, Boğdan, Sırbistan ve Macaristan'da ise Hıristiyan halk çoğunlukta idi. Müslümanlar arasında da dil, kültür farklılıkları ve mezhep çeşitliliği söz konusuydu (Özçelik, 2013: 9; Karaslan, 2015: 188). Osmanlı ailesinin sahip olduğu bu çeşitliliğin çeşitli yönleriyle anlaşılmasına imkan sağlayan çeşitli belgeler Osmanlı arşivinde bulunmaktadır. Tahrir, Avarız, Temettuat, Nüfus defterleri gibi istatistiki bilgiler sunan kaynakların yanı sıra örnekleme veri sunan hususiyle de Şer'îye sicilleri, tereke defterleri/kayıtlarından aile yapısına ilişkin farklı derinliklerde ve özelliklerde olsa da bilgi edinmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında Şer'îye sicilleri içerisinde yer alan tereke kayıtları kullanılmıştır. Bilindiği üzere büyük şehirlere ait müstakil olarak tutulan tereke defterleri de söz

konusudur. Öncelikle konuya geçmeden evvel Osmanlı dönemi, miras hukukunun bir yansıması olan tereke defterlerine ve kayıtlarına bakmakta fayda vardır.

1.Kaynak Olarak Tereke Defterleri/Kayıtları

Kadınların asıl görevi sorumlu oldukları sahada insanlar arasında meydana gelen hukuki ihtilafları sonuçlandırmak, hukuk dışı davranışların cezasını hükme bağlamak, verdikleri hüküm ve cezaların icra ve infazını gerçekleştirmektir. Ancak tarihi süreç içerisinde kadıların dini (imam-hatiplik gibi), mali, idari, eğitim öğretim vb. kazai olmayan görevlerin de verildiği de olmuştur (Atar, 2001: 68). Osmanlı Devleti'nde kadının mülki, beledi, mali, askeri ve adli sahalarda kapsayan görevleri göz önüne alınırsa onun kadar geniş bir görev alanı bulunan bir başka memur söz konusu değildir. Şer'î hukuku uygulamakla görevli olması nedeniyle merkezi hükümet memuru olduğu kadar halkın da devlet karşısındaki temsilcisi ve sözcüsü durumundaydı (Ortaylı, 2001: 69).

Çeşitli görevleri bulunan kadınların memur olduğu işlerden birisini de gerekli hallerde vefat eden kimselerin terekelerine (mallarına) el koyup, şer'î hüküm ve kaidelere uygun olarak miras taksimini yapıp adına "Tereke defteri" denilen defterini düzenlemek oluşturuyordu (Gümüşçü, 2016: 275). Tereke defterleri ve miras paylaşımına ilişkin belgeler aslında müstakil bir kaynak grubu olarak sınıflandırılmamaktadır. Zira Osmanlı mahkemelerinde görülen davaların ve kadılıkça tanzim edilen çok çeşitli evrakın toplandığı Şer'îye sicilleri olarak isimlendirilen kayıtların bir kısmını oluşturmaktadır (Bozkurt, 2013: 193). "Tereke", "kassâm", "metrukât" veya "muhallefât" ismi de verilen bu defterlerin, Şer'îye sicilleri içinde ayrı bir önemi vardır (Özdeğer, 1988: 8). Vefat eden kişilerin geride kalan mal varlığını ve bu mal varlığının taksimatını gösteren tereke defterlerinde görüldüğü üzere kadı, Şer'î kaidelere göre vefat eden kişinin taşınır ve taşınmaz mallarını varisleri arasında taksim etmekte, bunun karşılığında ise "resm-i kısmet" almaktaydı. Şer'î olarak kadı tarafından taksim işinin yapılması için varislerin müracaatı gereklidir. Ancak varis rüşd çağına erişmemiş ise bu durumda herkesin hissesini kadı taksim ederdi. Söz konusu bu esaslar Osmanlı padişahlarının hususi hükümleriyle kanun maddesi olarak Kanunnamelere geçmiştir (İnalçık, 1953-1954: 52).

Osmanlı döneminde küçük kaza teşkilatlarında, iş yükü ve buna bağlı olarak da belge sayısı ve çeşidinin az olduğu sahalarda miras kayıtları genellikle diğer mahkeme evraklarıyla karışık bir şekilde bulunmaktadır. Daha büyük kadılıklarda ise belli türdeki (örneğin miras hukukuna ilişkin) kayıtların fazla olmasına bağlı olarak müstakil yahut çoğunlukla benzer mahkeme tutanaklarının toplandığı siciller ortaya çıkmıştır. İstanbul, Bursa,

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

Edirne gibi büyük şehir kadılıklarında görev alanı sadece miras hukukuyla sınırlı “kassâmlık mahkemeleri” tesis edilmiştir. Kassâmlık mahkemeleri, reaya ve askeri statüsüne sahip kişilerin miras işlerine bakmak üzere beledi ve askeri kassâmlık adıyla ikiye ayrılmaktadır. Askerî kassâmlar kazasker adına, beledi kassâmlar ise buldukları kazanın kadısı adına görevlerini yerine getirmekteydi (Bozkurt, 2013: 197; Faroqhi, 2001: 56).

Tereke defterlerinde ve kayıtlarında ölenen kalan menkul ve gayrimenkul malların listesi yer almaktadır. Ayrıca, vefat eden kişinin borçları ve alacakları ile özellikle azat edilecek kölelerin statüsü gibi hususlar, kişinin vasiyeti de bu arşiv vesikalarına kaydedilmiştir (Faroqhi, 2001: 56). Miras işleminde öncelikle vefat eden kişinin mülkiyetinde bulunan tüm mal varlığı, şahsi eşyası, emlaki, gelirleri ve alacakları kıymeti ile birlikte deftere kaydedilmektedir. Sonrasında mal varlığının toplamından defin masrafları, borçları, vasiyet ettiği meblağ ve kadı resmi (resm-i kısmet) çıkarılarak kalan miktar mirasçılar arasında pay edilmekteydi (İnalçık, 1953-1954: 54). Küçük yaşta çocukların hisseleri ise vasilerine teslim edilerek vasiler süreç içerisinde devamlı surette kontrol edilirdi. Şayet vasiinin yanlış işleri söz konusu olursa bu durumda o kişi vasilikten alınarak başka bir vasi tayin edilirdi (Barkan, 1966: 2).

Osmanlı Devleti’nde vefat eden kişilerin terekeleri, varisi olup olmamasına göre iki şekilde değerlendirilebilmektedir. Geride mirasçısı olan bulunan vefat eden kişinin malları; bir varisin başvurusu, ölen kişinin devlete borcunun olması veya mirasçıların küçük olması durumunda kassamlar tarafından taksimatı yapılırdı. Ancak sözü edilen durumlar dışında, taksimat varisler tarafından gerçekleştirilir ve mahkemeye de herhangi bir durumun intikali olmazdı. Osmanlı İmparatorluğu’nda beledi ve askeri olmak üzere iki tür kassâm bulunuyordu. Askeri kassamlar, askeri olarak nitelenen mansıb, cihet ve berat sahibi görevlilerin, beledi kassam ise askeri sınıf dışında kalan sivil (beledi) insanların terekelerine bakıyordu. Varisi bulunmayan veya mirasın tamamını hak edecek nitelikte ve sayıda mirasçısı olmadan vefat edenlerin terekeleri, sahihsiz mal addedildiği için devlet hazinesine kalıyordu. Vefat eden kişi askeri sınıftan ise malları “hassa beytümâl eminleri”, sivil ise “âmme beytümâl eminleri” tarafından kabzediliyordu. Ancak sivil kesimden vefat eden kişilerin tereke değeri 10.000 akçe ve üzerinde olduğu durumlarda bunlara da “hassa beytümâl eminleri” bakıyordu (Bilgin ve Bozkurt, 2010: 2-3).

Osmanlılar tarafından “mücib-i tahrîr” addedilen, ilgili tarafların talebi olmaksızın mahkemeye gelmesi zorunlu miras paylaşımının kayda geçirilmesine dair uygulamaya imparatorluğun erken dönemlerinden itibaren özen gösterilmiştir. “Tahriri mucib terekeler”, basit bir ifade ile toplumun

himayeye muhtaç kesimlerinin haklarını korumak amacıyla kanunun tatbikatı ile tutulmuş tereke defterleridir. Varisler arasında küçük yaştaki çocuklar başta olmak üzere reşit olmayan kişiler ile farklı şehirde meskûn (gaib) mirasçılarının bulunduğu tereke defterleri bu kapsamda değerlendirilmiştir (Bozkurt, 2013: 201).

Osmanlı ülkesi içerisinde varisi bulunduğu bilinen kişilerin terekesi “beytûmalciye” verilmeksizin vasi elinde altı ay bekletilirdi. Osmanlı ülkesi dışından olan kimselerin terekesi ise vasi elinde bir yıl bekletilir mirasçısının çıkmaması durumunda beytûmalciye teslim edilirdi. Terekenin beytûmalci tarafından deftere kaydedilmesi esnasında başdefterdarlıktan görevlendirilen bir nazır bulunur, tereke üzerindeki her türlü işlem nâzırın gözetiminde gerçekleştirilirdi (Özcan, 2005: 406).

Vefat eden kişinin geride bıraktığı mal ve mülk anlamında kullanılan kelimelerden bir başkası ise muhalledfâtır. Defterlere geçirilen tereke/muhalledfât kayıtları dört kısımdan meydana gelmektedir. Tereke/muhalledfât kaydının başlık kısmında vefat eden kişinin kimliği, unvanı, ait olduğu zümre, mesleği, ikamet ettiği ve öldüğü yeri yanı sıra ölüm şekli, vefat tarihi gibi bilgilere yer verilmektedir. Ayrıca bu kısımda mirasçılarının kimler olduğu da yazılır. İkinci kısımda vefat eden kişiden geriye kalan malların ayrıntılı bir dökümüne ve bilirkişi tarafından tespit edilen değerine yer verilir. Üçüncü kısımda teçhiz, tekfin, ıskat, it'âm-ı fukarâ, resm-i kısmet ve diğer işlemler için yapılan masraflar ve borçları sıralanmaktadır. Şayet mehir ve nafaka borçları var ise bunlar özellikle kaydedilir. Dördüncü kısımda ise varislerin her birinin mirastan alacağı hissenin oranı ve hissesine düşen malın nakit olarak değeri belirtilir (Özcan, 2005: 407).

Tereke defterleri vasıtasıyla vefat kişilerin sahip oldukları mal varlıkları, onların nasıl bir hayat sürdürmekte oldukları, hatta hangi kitapları okuyup ne doğrultuda ve ne seviyede bilgi sahibi olduklarını belirlemek mümkündür. Tereke kayıtları tek tek incelendikten sonra, elde edilen bilgiler birleştirildiğinde çalışmaya alanı ve en nihayetinde de bütün Osmanlı toplumu hakkında bilgi sahibi olunabilir. Diğer bir ifade ile geçmişte bir zaman diliminde toplumun sosyal-kültürel yapısını yeniden inşa etmek açısından diğer disiplinlerin yanı sıra tarihi coğrafya araştırmaları için de oldukça kıymetli bilgiler barındırmaktadır (Gümüüşçü, 2016: 275).

Şer'îye sicillerinde bulunan kayıtlar arasında tereke/muhalledfâtla ilgili olanlar en çok görülen belge türünü oluşturmaktadır. Kadılıklarda müstakil kassâm defterleri bulunduğu gibi diğer kayıtların tutulduğu sicil defterlerinde de muhalledfâta ait olanlara sıkça rastlanmaktadır. Şer'îye sicillerin yer alan tereke kayıtlarında vefat eden kişinin kimliği yanı sıra aile

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

durumu, eş ve çocuk sayısı, menşei, unvanı, mesleği, servet miktarı ve dağılımı, menkul ve gayri menkul mallar, nakit para ve ziynet eşyası, borç ve kredi ilişkileri, kitaplar, mehir ve nafaka, para rayiçleri, köle ve câriyeler, mal ve eşya fiyatları gibi çok çeşitli konularda oldukça ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır (Özcan, 2005: 407).

En eski tarihli kayıtları içeren Bursa sicillerini başlangıç noktası kabul edildiğinde Osmanlı dönemine ait tereke defterleri XV. yüzyılın ortalarından imparatorluğun sonuna kadar uzanan zaman diliminde, yaklaşık beş asırlık uzun bir döneme kaynaklık ederek (Bozkurt, 2013: 200) dönemin sosyal, iktisadi, miras hukuku gibi özellikleri başta olmak üzere birçok konuya ışık tutabilecek defterler arasında yer almaktadır. Tarihi coğrafya açısından bakıldığında kişilerin mali durumları, aile bireyleri, çok eşlilik durumu, çocuk sayısı, ortalama hane büyüklüğü, meslek çeşitleri, mesken türü ve müstemilatı gibi hususlar ve bunların kırsal ve şehirsal alana göre arz ettiği değişim ve dağılışı araştırılması gereken başlıca konular arasında yer almaktadır.

2.Amaç, Kaynak ve Yöntem

Çalışmanın temel amacı 1780-1905 tarihleri arasında Kütahya ve çevresinde aile yapısı hususuyla de eş ve çocuk durumuna ilişkin örüntünün ortaya çıkarılmasıdır. Söz konusu örüntüde kır ve şehir bağlamında bir farklılık ya da benzerlikten söz edilip edilemeyeceği de göz önünde bulundurulmuştur.

Araştırmanın temel kaynağını YÖK Tez Merkezi'nde yer alan Şer'îye sicillerinin arşiv vesikası olarak kullanıldığı ve transkripsiyonun gerçekleştirildiği Kütahya'ya ait dokuz lisansüstü tez oluşturmaktadır. Bu kapsamda kullanılan defter transkripsiyonları 4, 7, 9, 15, 21, 22, 49, 72 ve 86 numaralı Kütahya Şer'îye sicillerinden oluşmaktadır. Defterler zaman olarak 1780-1905 tarihleri arasında kapsamaktadır (Tablo 1).

Tablo 1: Çalışma kapsamında transkripsiyonu kullanılan defter numarası ve kapsadığı tarihler

Defter Numarası	Kapsadığı Tarih	Defter Numarası	Kapsadığı Tarih
4	1780-1782	22	1840-1841
7	1803-1806	49	1873-1874
9	1812-1813	86	1891-1894
15	1828	72	1904-1905
21	1838-1840	Toplam 9 defter	

Çalışma kapsamında öncelikle Şer'îye sicillerinin kaynak olarak kullanıldığı tezlerdeki transkripsiyon metinleri taranarak Kütahya ve çevresinde yaşayan sadece erkek tereke kayıtları tespit edilmiş ve bu kayıtlarda yer alan aile yapısına ilişkin veriler tablolara aktarılmıştır. Kır ve şehir durumuna göre eş durumu, çocuk sayısı ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Ayrıca kişilerin toplam tereke miktarlarına bakılarak çocuk sayısı ile mali güç arasında da bir ilişkinin olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Böylece Kütahya ve çevresinde 1780-1905 tarihleri arasında seçilen dokuz Şer'îye sicili defterinde yer alan tereke kayıtları üzerinden aile yapısına ilişkin birtakım çıkarımlar yapılmaya gayret edilmiştir.

3.Bulgular: Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı (1780-1905)

Toplumun temel ögesi olan aile, insanlık tarihi kadar kadim bir kurumdur. Bu nedenle de aile toplumun varlığının sürdürülmesi noktasında önemli görevler yüklenmiştir. Aile ekonomik hayata yön vermesi, sosyal ve siyasi hayatı düzenlemesi, dini ve kültürel fonksiyonlar icra etmesi bakımından ayrıca önemlidir. Her şeyin ötesinde aile, insanlığın varlığı ve yeni nesillerin ortaya çıkması hususunda başlıca unsurdur (Demirel, Gürbüz, Tuş, 1992: 89).

Tereke defterleri/kayıtları aile yapısına ilişkin oldukça zengin bilgiler içermektedir. Söz konusu arşiv vesikalarında vefat eden kişinin adı, unvanı, mesleği, taşınır ve taşınmaz malları, alacak ve verecekleri gibi hususların yanında eş durumu, çocuk sayısı belirtilmektedir. Ayrıca ilgili kişinin varisi durumunda olan babası, kardeşleri, eş ve çocukları başta olmak üzere mirasta hak sahibi olan kişilerin belirtilmiş olması, aile yapısının anlaşılması bakımından oldukça önem arz etmektedir. Hususiyle eş durumu ve çocuk sayısı Osmanlı döneminde çalışma alanı olarak seçilen kır ve şehrsel alanlarda aile yapısı hakkındaki bilgiler; tarih, coğrafya, sosyoloji ve tarihi coğrafya sahalarında çalışanlar için eşsiz bilgiler mesabesinde. Zira bugünün aile yapısını değerlendiren çalışmalara geçmişi konu edinen araştırmalar temel teşkil etmektedir. Ayrıca geçmişin bilinmesi ve geçmişten günümüze aile yapısında meydana gelen değişim durumunun ortaya konulması ancak dönem belgelerinin konu ile ilgili disiplinlerin bu hususlara eğilmeleri ile daha sağlıklı bir şekilde ortaya konulabilecektir.

Çalışma kapsamında ulaşılan tereke kayıtlarına göre Kütahya ve çevresinde 1780-1905 zaman diliminde 179'u (%67,8) şehirden 85'i (%32,2) kırdan olmak üzere toplamda 264 erkek tereke kaydı tespit edilmiştir. Kütahya şehri ve kırsalında bir erkek aynı anda en fazla iki kadın ile evli olduğu görülmektedir. Tabloya da açıkça yansdığı üzere tereke kayıtlarının şehirde yaşayanlara ait olanlarının daha fazla arşiv vesikalarına (Şer'îye

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

sicillerine) yansıdığı görülmektedir. Kırsal alandan mahkemeye yansıyan tereke adedi oldukça düşük durumdadır. Bu durum şüphesiz Şer'îye sicillerindeki çeşitli hükümler bazında da benzer bir örüntü oluşturmaktadır. Şehirde yaşayan insanlar mahkemenin ulaşılır olması, şehrin kendine ait sosyal ve ekonomik dinamikleri ile sorunlarını mahkemede çözme kültürünün yerleşmiş olması gibi nedenler böyle bir tablonun ortaya çıkmasına yol açtığı söylenilebilir. Kırsal alandan mahkemelere yansıyan davaların az olması ise insanların kendi iç dinamikleri dâhilinde yaşlı, sözü dinlenir kişilerin nezaretinde problemlerini çözme alışkanlığının bir yansıması olmalıdır. Ayrıca kırsaldan bir kişinin herhangi bir problemini şehirdeki mahkemeye taşıması elbette daha zor ve sıkıntılı bir süreçtir. Bu nedenlerle şehirde yaşayan insanların davaları daha fazla mahkemeye yansımış ve böylece Şer'îye sicillerinde şehirselen alan daha fazla temsil edilmiştir.

Bu araştırma kapsamında çalışma alanı olarak seçilen Kütahya ve çevresindeki aile yapısı; çok eşlilik ve çocuk sayısı bakımından ilgili saha literatürü de göz önünde bulundurularak kır ve şehirselen alan bağlamında değerlendirilmiştir. Ayrıca Osmanlı ülkesinin muhtelif sahalarına ilişkin yapılan çalışmalardan elde edilen bulgular ile Kütahya ve çevresindeki durumun karşılaştırması da gerçekleştirilmiştir.

3.1.Eş Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nda cari olan İslam hukuku gereği erkeklerin dört eşe kadar alabilmeleri mümkündür. Ancak uygulamada çok eşliliğin o denli de yaygın olmadığı çeşitli araştırmacılar tarafından ortaya konulmuştur (Bozkurt, 2011: 98). Araştırmaya konu edinilen zaman aralığında çok eşlilik bakımından kır ve şehir arasında farklılık dikkati çekmektedir. Kütahya şehrinde mahkemeye yansıyan vefat eden erkeklerin ardından ortaya çıkan 179 miras davasından sadece 15'inin (%8,3) aynı anda iki eşe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kırsal alana bakıldığında vefat eden erkeğin ardından mahkemeye yansıyan 85 dava tespit edilmiş ve bunlardan sadece 9'u (%10,5) aynı anda iki eşlidir (Tablo 2). İlk etapta kırsal alanda çok eşliliğin şehre nispetle biraz daha yaygın olduğu gibi bir manzara ortaya çıksa da bu duruma temkinle yaklaşmakta fayda vardır. Zira bu durumla ilgili olarak öncelikle belirtilmesi gereken husus 86 numaralı Şer'îye sicilindeki tereke kayıtlarının tamamının kırsal alana ait olmasıdır. Bu defterde Kütahya şehrine ait herhangi bir tereke kaydına rastlanmamıştır. Söz konusu defterdeki 57 tereke kaydından 5'i iki eşlidir. Yapılan taramada kırsal alanda tespit edilen dokuz iki eşlilikten 5'i bu deftere ait olması bir yanılısamaya yol açabilir. İkinci olarak belirtilmesi gereken husus da çok eşli ailelerin daha fazla mahkeme yoluyla miras paylaşımına yönelmiş olabileceği gerçeğidir.

Kırsal alanda özellikle çok eşli ailelerde ortaya çıkan ya da çıkabilecek problemlerin önünü alabilmek adına mahkemeye müracaatın gerçekleşmiş olabileceği değerlendirilebilir.

Tablo 2: Kütahya ve çevresinde çok eşlilik durumu

Defter numarası	Kapsadığı tarih	Erkek tereke sayısı	Şehirde çok eşli kişi sayısı	Kırda çok eşli kişi sayısı
4	1780-1782	53 şehir, 3 kır	3	1
7	1803-1806	15 şehir, 2 kır	2	1
9	1812-1813	17 şehir, 1 kır	1	0
15	1828	18 şehir, 1 kır	3	0
21	1838-1840	22 şehir, 4 kır	1	1
22	1840-1841	33 şehir, 11 kır	2	1
49	1873-1874	8 şehir, 0 kır	2	0
86	1891-1894	0 şehir, 57 kır	0	5
72	1904-1905	13 şehir, 6 kır	1	0
Toplam		179 şehir, 85 kır	15	9

Bozkurt (2011) tereke kayıtlarındaki çok eşlilik durumunun tek eşlilere nazaran daha fazla yansması ile ilgili özetle şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: Tereke davalarıyla ilgili olarak belirtilmesi gereken önemli bir konuyu da miras paylaşımı hususunda tek eşi olan kişilere nazaran çok eşi bulunan kişilerin mahkemeye daha fazla müracaat etmiş olmasıdır. Bu durumun iki nedeninden söz edilebilir. Birincisi iki eşe sahip olan kimselerin “sağır” ve “sağire” olarak iki kategoride çocuklarının bulunmasıdır. Diğer bir ifade ile iki farklı kadından dünyaya gelen çocukların miras paylaşımı konusunda mahkemeye müracaatının daha bir zorunluluk arz etmesidir. İkinci olarak varislerin arasında “sağır” ve “sağirelerin” bulunması durumunda dahi birden fazla eşin ve çocukların miras paylaşımı noktasında ortaya çıkacak muhtemel ihtilafların giderilmesinde belki de hiç sorun yaşanmaksızın mahkeme nezdinde miras meselesinin problemsiz bir şekilde

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

çözümü tek eşlilere nazaran insanları doğrudan mahkemeye daha fazla yönlendirmiş olmalıdır (Bozkurt, 2011: 98-99).

Çok eşlilik konusunda H. Özdeğer (1988) XV-XVII. yüzyıllarda Bursa şehrinde %5; Ö. L. Barkan (1966) ise XVI-XVII. yüzyıl Edirne şehrinde %7 olarak tespit edilmiştir. Adana, Amasya, Ankara, Ayntab, Diyarbakir, Edirne, Kayseri, Konya, Manisa, Sivas ve Trabzon'a ilişkin olarak yapılan çalışmada 1104 erkek tereke sahibinden 897'si tek eşli olduğu tespit edilmiştir. Erkek tereke sahiplerinin ancak %9.59'u (94 kişi) birden fazla kadınla aynı anda evli olup bunlardan %8.57'si (84 kişi) iki kadınla, %1.02'si üç kadınla (10 kişi) aynı anda evlidir. Ayrıca söz konusu örneklem alanlarında birden fazla eşle evlilik yapan Müslim erkek tereke sahiplerinin oranı % 9.27'dir (91 kişi). 91 kişiden de 81 kişi (% 8.25'i) iki kadınla evlidir. 10 kişi ise (% 1.02'i) üç kadınla evlidir. Kırsal alandaki duruma bakıldığında birden fazla eşle evli olan kişi sayısı sadece üç (% 0.3) kişi olup tamamı da iki kadınla evlidir (Demirel, Gürbüz ve Tuş,1992: 94-95). Kütahya ve çevresinde de benzer bir durum olup 264 erkekten sadece 24'ü (%9) aynı anda iki kadınla evlidir. İkisinin üzerinde eş sahibi olan erkek ise yoktur. Başka bir ifade ile tek eşliliğin %91 oranında daha baskın olduğu ortaya çıkmaktadır.

Ö. Demirel tarafından Ankara Şer'iyeye sicilleri kullanılarak 1700-1730 tarihleri arasında kapsayan çalışmada eş durumuna ilişkin olarak yapılan tespitler şöyledir: Ankara'da bulunan 812 evli Müslümandan 715'i tek eşli, 84'ü iki eşli, 1'i üç eşli, 2'si ise 4 eşlidir. Eş sayısındaki fazlalık ise kadınların çocuğu olmamasından kaynaklanmaktadır. Nitekim çalışmada iki ya da üç kadınla evli olan ailelerin tereke kayıtlarında çocuk sahibi olmadıkları tespit edilmiştir. Osmanlı döneminde bir ailede çocuğun olmayışı erkekte kısırlık sorununu aramaktan öte bu durumun kadından kaynaklandığı düşünülmeye ve böylece de diğer kadınlarla evliliklerin gerçekleştirilmesi söz konusudur. Ayrıca bazı tereke kayıtlarında ortaya çıkan 2 veya 3 eşli kişilerin küçük yaşta çocuklarının mevcudiyeti de kadınlardaki kısırlık durumunu göstermektedir. Hal böyle olunca Osmanlı döneminde erkeklerin çok eşlilik durumlarının çocuk sahibi olma ve neslin devamına gösterilen hassasiyetin bir yansıması olarak ortaya çıkmaktadır (Demirel, 1990: 950-951).

Tereke miktarları ile çok eşlilik arasında nasıl bir ilişkini olduğuna bakmakta fayda vardır. Mali açıdan daha güçlü olan erkekler çok eşliliğe daha meyilli midir? Söz konusu soruya Kütahya ve çevresi için bakıldığında incelenen kayıtlara göre aynı anda iki kadınla evli olan kişilerin tereke miktarları arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir. İki eşli 19 erkekten 16'sının (%84,2) 1000 kuruşun üzerinde mal varlığı olduğu görülmektedir.

Çok eşli olup en yüksek mal varlığına sahip olanlar ise şöyledir: Kütahya Şehre Küstü Mahallesi'nden Aşçı Mehmed 39890 kuruş; Ahi Erbasan Mahallesi'nden Hacı Hasan 10313 kuruş ve Lala Hüseyin Paşa Mahallesi'nden Arslanlızade Emin Ağa 8080 kuruş mal varlığına sahiptir. Tereke miktarları ile çok eşlilik arasındaki ilişki Demirel'in Ankara'yı konu alan çalışmasında ayırıcı bir özellik göstermemektedir. Diğer bir ifade ile gelir düzeyi yüksek olan insanların çok eşli olduğuna ilişkin bir tespit ortaya çıkmamıştır. Zira çok eşli olan kişilerden %80'inin 1000 kuruşun altında mal varlığı dönem kayıtlarına yansımıştır (Demirel, 1990: 951). Osmanlı şehirlerine yönelik yapılan araştırmalar birden fazla eşle evlilik ile servet arasında doğrusal bir ilişki olmadığını gösterse de (Tabakoğlu, 1992: 85) yukarıda da görüldüğü üzere Kütahya ve çevresi mal varlığı ile çok eşlilik arasında pozitif yönde bir ilişki olduğunu göstermektedir.

3.2.Çocuk Sayısı

Tereke defterlerinde vefat eden kişinin geride kalan kız ve erkek çocukları yazılmak suretiyle miras paylarına ilişkin bilgiler de yer almaktadır. Bu kayıtlara bakarak bir ailenin sahip olduğu kız ve erkek çocukların sayısına ulaşmak mümkündür. Ayrıca ortalama hane büyüklüğü ve hane başına düşen çocuk sayısına ilişkin değerlendirmeler de yapılabilir. Aile babanın ölümünü takiben şayet anne hamile ise mirasta onunda hakkı olduğu için tereke kayıtlarına anne karnındaki çocuğunda dahil edildiği görülmektedir. Ancak çocuk sayısına ilişkin elde edilen bilgilerin yanı sıra hatırdaki tutulması gereken hususlar da söz konusudur. O da tereke kayıtlarında yer alan çocuk sayısı, tereke kaydının tutulduğu tarihte sağ olan çocuklardır. Yani doğum esnasında veya doğduktan sonra süreç içerisinde vefat eden çocukların sayısına ulaşmak mümkün değildir. Hal böyle olunca tereke kayıtlarında bir annenin gerçekleştirdiği toplam doğum sayısına net bir şekilde bilinemeyebilir. Ancak bu durum sağlıklı doğan ve yaşayan çocuklar hakkında bir hanenin sahip olduğu toplam çocuk sayısı konusunda verdiği bilgilerin önemini değersizleştirmemektedir. Her halükarda tereke kayıtlarındaki bilgiler, hususiyetle çocuk sayıları Osmanlı dönemi aile yapısını anlamamızda önemli ipuçları sunmaktadır.

1780-1905 yılları arasında Kütahya Şer'iyeye sicillerinde bulunan tereke kayıtlarına yansıyan ailenin çocuk sayılarına ilişkin bilgilere bakıldığında şehir ve kırsal alanda toplam 365 erkek ile 409 kız çocuğu olduğu görülmektedir. Sayısal olarak kız çocukların erkek çocuklara nispetle daha fazla olduğu görülmektedir. Oransal olarak 774 çocuktan %52'sini kız

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

çocuklar oluştururken %48'ini ise erkek çocuklar meydana getirmektedir. Tablo 3'e yansıyan bu manzaraya bakılarak cinsiyet açısından bir dengeden söz edilebilir.

Ankara Şer'îye sicillerine yansıyan tereke kayıtlarına göre Müslüman ve gayrimüslim ailelerin sahip olduğu çocukların cinsiyet dağılımı 1261 erkeğe (%49,4) karşın 1292 kız (%50,6) olduğu anlaşılmaktadır (Demirel, 1990: 952). Ankara örneklemini de Kütahya örneğine benzer şekilde kız çocukların nispeten daha fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo 3: Kütahya çevresinde çocuk sayıları

Defter numarası	Kapsadığı tarih	Erkek tereke sayısı	Erkek çocuk sayısı	Kız çocuk sayısı	4 çocuk sahibi hane sayısı	5 çocuk sahibi hane sayısı	6 çocuk sahibi hane sayısı	7 çocuk sahibi hane sayısı	8 çocuk sahibi hane sayısı	9 çocuk sahibi hane sayısı	Toplam çocuk/hane
4	1780-1782	53 şehir, 3 kr	74	99	13	2	3	1	2	0	4,5
7	1803-1806	15 şehir, 2 kr	18	19	4	0	0	0	0	1	1,2
9	1812-1813	17 şehir, 1 kr	28	24	5	1	0	0	1	0	2,08
15	1828	18 şehir, 1 kr	21	30	6	2	1	0	0	0	2,5
21	1838-1840	22 şehir, 4 kr	32	25	1	5	0	0	0	0	1,7
22	1840-1841	33 şehir, 11 kr	45	58	2	4	0	0	0	0	1,8
49	1873-1874	8 şehir, 0 kr	13	15	1	1	0	0	1	0	2,5
86	1891-1894	0 şehir, 57 kr	107	106	15	5	4	7	1	0	3,3
72	1904-1905	13 şehir, 6 kr	27	33	2	2	0	2	0	0	2,7
Toplam		179 şehir, 85 kr	365	409	49	22	8	10	5	1	Ort:2,9

Osmanlı ülkesinde hanenin ortalama büyüklüğü ve hususiyetle de bir ailenin ortalama kaç çocuğa sahip olduğuna ilişkin çeşitli araştırmalar yapılmıştır. Söz konusu araştırmalarda elde edilen bulgulara göre; 1463-1640 yılları arasında Bursa şehrinde 1,85 ile 2,86; 1545-1659 dönemi Edirne'de 2,2; XVII. yüzyıl İstanbul'unda 2,18; XVIII. yüzyılın ilk yarısında Şam'da 2,2; XVIII. yüzyılın ortalarında Halep'te 4,8; XVI.-XIX. yüzyıllar arası çeşitli Anadolu şehirlerini kapsayan çalışmaya göre 2,33'tür (Bozkurt, 2011: 99-100).

Kütahya ve çevresine ait 264 tereke kaydından sadece beş ve üzerinde çocuk sahibi olanların oranı %15'tir. Bir hanenin sahip olduğu ortalama çocuk sayısı ise 2,9 olarak tespit edilmiştir. Demirel, Gürbüz ve Tuş (1992: 100) tarafından yapılan çalışmada tereke kayıtlarına göre Müslüman aile başına düşen çocuk sayısı Adana'da 2,89; Amasya'da 2,29; Ankara'da 2,40; Ayntab'da 2,59; Diyarbakır'da 1,49; Edirne'de 2,78; Kayseri'de 2,42; Konya'da 2,34; Manisa'da 2,03; Sivas'ta 2,52; Trabzon'da 2,13 olarak tespit edilmiştir.¹ Bu veriler ışığında Kütahya ve çevresinin ortalama çocuk sayısı bakımından küçük bir farkla da olsa tamamından yüksek olduğu görülmektedir.

¹ Ayrıca ilgili müellifler tarafından çocuk sayısının şehir ve kırsal alanlara göre dağılım farklılığı da değerlendirilmiştir. Yapılan tespitlere göre Müslüman aile başına düşen çocuk sayısı şehirlerde ortalama % 2.30; kırsalda ise % 2.62'dir. Gayrimüslimlerde ise, şehirdeki ailelerde çocuk sayısı ortalaması %2.47; kırsalda % 2.69 olarak tespit edilmiştir (Demirel, Gürbüz ve Tuş, 1992: 100).

Tereke kayıtlarında dikkati çeken bir diğer hususu da dört ve üzerinde çocuğa sahip olan aile sayısına ilişkin bilgiler oluşturmaktadır. Kütahya şehrinde ve kırsalında en fazla dokuz çocuğa sahip bir aile mevcuttur. Bunun dışında sekiz çocuğa sahip 5 aile, yedi çocuğa sahip 10 aile, altı çocuğa sahip 8 aile, beş çocuğa sahip 22 aile ve 4 çocuğa sahip 49 aile olduğu görülmektedir. Demirel, Gürbüz ve Tuş (1992: 100) tarafından çocuk sayısının fazla olması hakkında Edirne şehrinde 12 çocuklu bir aile, Ankara şehrinde 11 çocuklu iki aile (birisini üç eşli diğeri ise bir eşli); Konya şehrinde 10 çocuklu bir aile (3 eşli); Manisa ve Kayser şehirlerinde tek eşli olup 9 çocuk sahibi aileler olduğu tespit edilmiştir (Demirel, Gürbüz ve Tuş, 1992: 100). Çok çocuk sahibi olmak özellikle de beş çocuk ve üzerindeki rakamların çok da yaygın olmadığı istisnai durumlar olarak ortaya çıktığı değerlendirilebilir.

Kütahya ve çevresinde dört ve üzerinde çocuk sahibi olan ailelerin kır ve şehre göre dağılımına bakıldığı zaman şehirde yaşayanların daha fazla çocuğa sahip olduğu tereke kayıtlarına yansımıştır. Şöyle ki 4 çocuğa sahip 50 aileden 33'ü (%66) şehirden, 16'sı (%34) kırdan; 5 çocuk sahibi olan 22 aileden 15'i (%68,1) şehirden, 7'si (%31,9) kırdan; 6 çocuğa sahip 8 aileden 4'ü (%50) şehirden 4'ü (%50) kırdan; 7 çocuğa sahip olan 10 aileden 2'si (%20) şehirden, 8'i (%80) kırdan; 8 çocuğa sahip olan 5 aileden 3'ü (%60) şehirden, 2'si (%40) kırdan; 9 çocuk sahibi 1 ailede (%100) şehirdendir. Ancak burada 265 tereke kaydından 179'unun (%67,5) şehre, 85'inin (%32,5) ise kıra ait olduğunun hatırdan tutulması gerekir.

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı dönemi sosyal ve ekonomik hayatına dair ayrıntılı bilgiler içeren arşiv vesikaları arasında vefat eden kişinin varisleri arasında mal varlığının paylaşımı amacıyla tutulan tereke kayıtları da yer almaktadır. Bazen özellikle büyük şehirlerde müstakil olarak tutulabilen tereke defterlerinin yanı sıra Şer'îye sicilleri içerisinde tereke kayıtları yer almaktadır. Söz konusu bu arşiv vesikaları vefat eden kişi, varisleri, eş durumu, çocuk sayısı, çocukların cinsiyet durumu, taşınır ve taşınmaz mal varlığı, alacak ve borç durumları, sahip olduğu mesken ve müstemilatı, günlük hayatta kullanılan alet ve eşyalar vb. hakkında çeşitli bilgiler içermektedir.

Tereke kayıtlarının bu geniş konu yelpazesinde ulaşılabilecek veriler arasında hiç şüphesiz nüfusun nicelik ve nitelik durumuna ilişkin verdiği bilgiler ayrıca önemlidir. Zira tereke kayıtları vasıtasıyla bir Osmanlı ailesinin kimlerden teşekkül ettiğini, çok eşlilik durumunu, sahip olunan çocuk sayısını, çocukların cinsiyet dağılımını, ortalama hane büyüklüğü ve

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

hane başına ortalama kaç çocuğa sahip olduğuna ilişkin oldukça kıymetli verilere ulaşılabilmektedir.

Tereke kayıtlarından elde edilebilen bu verilerin elbette birtakım sınırlılıkları da söz konusudur. Her şeyden önce bu verilerin çalışma sahasının tamamını temsil etmediği, istatistiki bir mahiyette olmadığı açıktır. Diğer bir ifade ile bu kayıtlar bir sahadaki tüm miras paylaşımlarını içermez bu halileyle örnekleme veri sunan arşiv vesikaları arasında yer almaktadır. Kır ve şehir alanlarını aynı ölçüde temsil etmediği de anlaşılmaktadır. Çünkü kırsaldaki bir insanın bu sahanın kendi iç dinamiklerinin yanı sıra şehirde yaşayan bireylere nazaran mahkemeye ulaşması daha zahmetli bir iştir. Ayrıca köyün ileri gelenleri ve büyüklerin nezaretinde birçok meselenin halledilebildiği göz önünde bulundurulursa şehrin yanı sıra kırdaki yansımanın az olması daha iyi anlaşılabilir. İnsanlar her problemde elbette şehirde de olsa kırdaki da olsa mahkemeye müracaat etmemiştir. Problemi çözemedikleri durumlarda ya da kadı nezaretinde işin çözümü, kayıt altına alınması gibi nedenlerle mahkemeye müracaatta bulunmuşlardır.

Tereke kayıtları açısından bir diğer husus da çok eşli ve varis sayısının her iki eşten olan çocukların olması gibi problem çıkan ya da çıkma ihtimali olan durumlarda miras paylaşımı için insanların mahkemeye daha fazla müracaat etmiş olmasıdır. Bu durumda tereke kayıtlarında çok eşli erkek sayısının biraz daha görünür olmasında etkili olabilmektedir. Bu ihtimalleri göz önünde bulundurarak tereke kayıtlarını temkinli bir şekilde değerlendirmelerde bulunmakta fayda vardır.

Yukarıda ifade edilen birtakım sınırlılıklarına rağmen Osmanlı dönemi ailesi, eş durumu, çocuk sayısı gibi hususlarda verdiği bilgiler onu tarihi nüfus coğrafyası araştırmaları için oldukça kıymetli kılmaktadır. Tereke kayıtları tarih, tarihi coğrafya, sosyoloji, tarihi demografi ve antropoloji gibi alanlar için oldukça mühim kaynaklardır.

Kütahya ve çevresinde 1780-1905 tarihleri arasında 179'u şehirden 85'i kırdan olmak üzere toplamda 264 erkek tereke kaydı incelenmiştir. Kütahya şehirden mahkemeye yansıyan vefat eden erkeklerin ardından ortaya çıkan 179 miras davasından sadece 15'inin (%8,3) aynı anda iki kadınla evli oldukları görülmektedir. İki ve üzerinde kadınla aynı anda evli olan herhangi bir kişiye rastlanılmamıştır. Kırsal alana bakıldığında ise vefat eden erkeğin ardından mahkemeye yansıyan 85 tereke kaydından sadece 9'u (%10,5) aynı anda iki eşlidir.

Araştırma alanında aynı anda iki kadınla evli olan kişilerin tereke miktarları arasında anlamlı bir ilişkiden söz edilebilir. İki eşli 19 erkekten 16'sının (%84,2) 1000 kuruşun üzerinde mal varlığına sahip olduğu tereke

kayıtlarına yansımıştır. Osmanlı şehirlerine yönelik yapılan araştırmalar birden fazla eşle evlilik ile servet arasında doğrusal bir ilişki olmadığını göstermiş olsa da Kütahya ve çevresinde mal varlığı ile çok eşlilik arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

1780-1905 yılları arasında Kütahya Şer'iyeye sicillerinde bulunan tereke kayıtlarına yansıyan ailenin çocuk sayılarına ilişkin tespitler şöyledir: Şehir ve kırsal alanda toplam 365 erkek ile 409 kız çocuğu vardır. Oransal olarak kız çocukları erkek çocuklara nispetle daha fazla (774 çocuktan %52'sini kız çocuk) olduğu görülmektedir.

Kütahya ve çevresine ait 264 tereke kaydından beş ve üzerinde çocuk sahibi olanların oranı %15'tir. Bir hanenin sahip olduğu ortalama çocuk sayısı ise 2,9'dur. Kütahya şehrinde ve kırsalında en fazla dokuz çocuğa sahip bir aile mevcuttur. Bunun dışında sekiz çocuğa sahip 5 aile, yedi çocuğa sahip 10 aile, altı çocuğa sahip 8 aile, beş çocuğa sahip 22 aile ve 4 çocuğa sahip 49 aile olduğu tespit edilmiştir. Çok çocuk sahibi olmak, özellikle de 5 çocuk ve üzerindeki rakamların çok da yaygın olmadığı, istisnai durumlar olarak tereke kayıtlarına yansıdığı değerlendirilebilir.

Kaynakça

- Atar, F. (2001). "Kadı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 24, s. 66-69.
- Aydın, İ. (2015). *1780 1782 m(1195 1197) Tarih ve 4 Numaralı Kütahya Şer'iyeye Sicili*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Barkan, Ö. L. (1966). "Edirne Askerî Kassamı'na Âit Tereke Defterleri (15451659)", *Belgeler Türk Tarih Belgeleri Dergisi*, C.III, S. 5-6, s. 1-479.
- Bayram, İ. G. (2004). *49 Numaralı Kütahya Şer'iyeye Sicili Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Berktaş, İ. (2011). *86 Numaralı Kütahya Şer'iyeye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Bilgin A. ve Bozkurt, F. (2010). "Bir Malî Gelir Kaynağı Olarak Vârissiz Ölenlerin Terekeleri ve Beytümâl Mukataaları", *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* C. 20, S. 2, s. 1- 31.
- Bozkurt, F. (2011). "Tereke Defterleri ve Osmanlı Demografi Araştırmaları", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, C. 54, s. 91-120.
- Bozkurt, F. (2013). "Osmanlı Dönemi Tereke Defterleri ve Tereke Çalışmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi (TALİD)*, C. 11, Sayı 22, s. 193-229.
- Canatan, K. (2011). "Türk Ailesinin Tarihsel Gelişimi", (Ed. K. Canatan, ve E. Yıldırım), *Aile Sosyolojisi*, Açılım Kitap, İstanbul, s. 97-119.
- Demirel, Ö. (1990). "1700-1730 Tarihlerinde Ankara'da Ailenin Niceliksel Yapısı", *Belleten*, C. 54, S. 211, s. 945-961.

İlker YİĞİT

Kütahya ve Çevresinde Osmanlı Dönemi Aile Yapısı: Tereke Kayıtları Üzerinden Bir Değerlendirme / Ottoman Period Family Structure in Kütahya And Its Surroundings: An Evaluation on Tereke Records

- Demirel, Ö., Gürbüz, A. ve Tuş, M. (1992). “Osmanlılarda Ailenin Demografik Yapısı”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 89-153.
- Dumluoğlu, E. (2010). *7 No’lu Kütahya Şer’iyye Sicili Defterinin (1. Bölüm) Transkripsiyonu Ve Değerlendirmesi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Faroqhi, S. (2001). *Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Gümüşçü, O. (2016). *Tarihi Coğrafya*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- İnalçık, H. (1953-54). “15. Asır Türkiye İktisadi ve İçtimai Tarihi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 15, S. 1-4, s. 51-75.
- Kahveci (Yüngül), S. (2014). *9 No’lu Kütahya Şer’iyye Sicili (1812-1813m/1227-1229h.) Transkrip ve Değerlendirme*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Elazığ.
- Karaca, S. (2007). *Kütahya Şer’iyye Sicilleri 22 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Karaslan, A. (2015). “Osmanlı Toplumunda Ailenin Teşekkülünde İlk Adım: Namzedlik”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 2, s. 186-199.
- Kolay, A. (2001). *Kütahya Şer’iyye Sicilleri 72 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Ortaylı, İ. (2001). “Osmanlı Devleti’nde Kadı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 24, s. 69-73.
- Özcan, T. (2005). “Muhallefât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, C. 30, s. 406-407.
- Özçelik, İ. (2013). *Devlet-i Aliyye’nin Toplumsal Düzeni Ve Kurumları*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Özdeğer, H. (1988). *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*, İstanbul.
- Özkiraz, A. ve İşçi Baş, G. (2016). “Osmanlıdan Günümüze Türk Toplumunda Aile Yapısı ve Boşanma”, *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* C. 18, S. 30, s. 87-95.
- Tabakoğlu, A. (1992). “Osmanlı Toplumunda Aile”, *Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara, s. 88.
- Ünal, V. (2013). “Geleneksel Geniş Aileden Çekirdek Aileye Geçiş Sürecinde Boşanma Sorunu ve Din,” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. 6, S. 26, s. 588-601.
- Yavuz, M. (2009). *Kütahya Şer’iyye Sicilleri 15 Numaralı Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.
- Yıldız, O. (2010). *21 Numaralı Kütahya Şer’iyye Sicili Transkripsiyon ve Kritiği*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kütahya.